

Derfor bør økonomisk vækst være en prioritet for politiske beslutningstagere

Af Tyler Cowen, Økonomisk Institut, George Mason University

17-11-2020

Bæredygtig økonomisk vækst bør være det vigtigste og mest centrale begreb i den politiske debat. Regeringer må ikke krænke grundlæggende menneskerettigheder, men inden for disse rammer bør vækst være altafgørende.

Vi må se tingene i et større perspektiv. Den økonomiske væksts historie har vist, at den med enkelte forbehold mindsker lidelse, øger lykke og muligheder og forlænger liv. Mere velstående samfund har bedre levestandarder, bedre lægemidler, større retfærdighed, og de tilbyder større selvstændighed, opfyldelse af flere livsmål og giver flere muligheder for fornøjelse. Det er ikke tilfældigt, at så mange immigranter rundt om i verden ønsker at flytte til de rigere lande.

Det er ikke blot omfanget af den økonomiske vækstrate, men også dens stabilitet. De fleste af de lande i verden, som er mest eftertragtede at leve i, har opnået denne status uden ekstreme opsving i væksten. Danmark, der har en indkomst pr. indbygger på over DKK 300.000, og som ofte rangeres som et af de mest lykkelige lande i verden, har aldrig gennemgået en fase, der kan betegnes som et økonomisk mirakel. Alligevel har landet haft fremgang som følge af den forbløffende stabilitet og bæredygtighed, som dets vækst har udvist.

Fra 1890 til 1916 var den danske vækst pr. indbygger i gennemsnit omkring 1,9 procent om året, og hvis du i 1916 havde forudsagt, at dette tempo ville fortsætte de næste 100 år, ville du kun have skudt ca. DKK 1.200 forbi i din prognose af indkomst pr. indbygger (hvis der ses bort fra følgerne af Covid). Danmark har haft positiv vækst i ca. 84 procent af tiden og ingen alvorlige økonomiske afmatninger, ifølge en undersøgelse foretaget af Harvard-økonomerne Lant Pritchett og Lawrence Summers. USA har haft større omskiftelighed, men har stadig udvist fremgang i praktisk taget alle perioder i sin udvikling, hvis der ses bort fra borgerkrigen.¹

---

¹ Se Lant Pritchett og Lawrence H. Summers, "Asiaphoria Meets Regression To the Mean", oktober 2014, National Bureau of Economic Research, arbejdsdokument nr. 20573.

Hvor godt betaler vækst sig egentligt?

S Økonomer har udviklet idéen om bruttonationalprodukt (BNP), der henviser til den samlede værdi af varer og tjenesteydelser, der produceres i en tidsperiode, normalt regnet pr. år eller kvartal. Når vi taler om den økonomiske vækstrate, henviser vi altså til den hastighed, som BNP stiger med.

BNP er til tider et upopulært begreb, idet det hævdes, at ikke alt i menneskers liv kan reduceres til pengebeløb eller for den sags skyld til varer og tjenesteydelser på markedet. Kritikken er ikke helt forkert, men begrebet BNP er stadig meget nyttigt. Desuden kan begrebet BNP forbedres med enkelte modifikationer, der ikke er så komplicerede.

En revideret version af BNP bør bl.a. tage hensyn til fritid, det, der kaldes "husholdningsproduktion" (f.eks. at tilberede et måltid i stedet for at bruge penge på en restaurant), fritidsaktiviteter såsom glæden ved at køre på cykel gennem byen og rekreative værdier. De nuværende BNP-statistikker har en tendens til at koncentrere sig om det, der let og relativt præcist kan måles, frem for at fokusere på det, der bidrager til den menneskelige velfærd.

I denne sammenhæng ville maksimering af et revideret BNP-begreb ikke betyde, at alle skulle arbejde så meget som muligt. En fjorten-timers arbejdsdag ville måske på kort sigt kunne maksimere det målte BNP, men ville være mindre hensigtsmæssig over tid, hvis værdien af fritid og risikoen for udbrænding på arbejdsmarkedet også tages i betragtning.²

Det kan bemærkes, at en hensyntagen til disse "skjulte" former for BNP sandsynligvis ville være til fordel for Danmark i forhold til andre lande, idet Danmark er kendt for en høj livskvalitet. Landet er velstående ifølge standardbegreber, men anses også generelt for at være et godt sted mht. fritidsaktiviteter og et relativt afstresset familieliv. Det har også gjort en relativ god indsats for at beskytte miljøet og arbejder for at begrænse CO₂-emissioner.

En maksimering af væksten i BNP er ikke ensbetydende med, at det naturlige miljø ødelægges. Der er nu fuld forståelse for, at miljøproblemer kan mindske eller ødelægge økonomisk vækst via feedback-virkninger. Vi bør derfor beskytte miljøet, og hvis ikke for andet så for at bevare og tilmed øge den økonomiske vækst i en fjernere fremtid. Vi ønsker at opretholde høj økonomisk vækst over tid og ikke blot i et enkelt år eller i en kortere tidsperiode.

Det er dog vigtigt at indse, at det bredere, korrekt forståede BNP-begreb normalt kommer ret tæt på det smallere begreb med den pengebaserede måling af varer og tjenesteydelser. Hvis man ser på, hvilke samfund der har mulighed for at yde bekvemmeligheder, et godt familieliv og fritid, er det

---

² Se Jones og Klenow (2016) og Becker, Philipson og Soares (2005) angående korrekt beregning af BNP.

normalt de mere rige samfund. I en enkelt undersøgelse når korrelationen mellem BNP og den bredere forståelse af den menneskelige velfærd på tværs af lande helt op på 0,98.³

Forholdet mellem rigdom og miljømæssige forbedringer kan være lidt vanskeligt at vurdere, idet rigere, mere tæt befolkede samfund belaster miljøet mere. Hvis vi fjerner os fra de meget underudviklede samfund, ser vi dog, at de rigere borgere er mere interesserede i at investere ressourcer for at forbedre miljøet. Foranstaltninger til gavn for miljøet er f.eks. langt mere udbredte i Vesteuropa, Japan, Nordamerika og Australien end i de fattigere vækstøkonomier i Kina og Indien. De sidstnævnte to lande er store forurenere, men realistisk set kommer de ikke til at vende tilbage til deres tidligere ekstreme fattigdom. Den mest realistiske mulighed for, at de bliver mere miljøbevidste, er, at de bliver rigere og følger den udvikling, som mange andre rige lande har haft, deriblandt selvfølgelig Danmark.

Dataene viser, hvor meget levestandarderne er steget. Hvis vi ser på USA, havde næsten halvdelen af alle amerikanske husholdninger (0,49) f.eks. i 1900 mere end én person pr. værelse, og næsten en fjerdedel (0,23) havde over 3,5 personer pr. soveværelse. Lidt mindre end en fjerdedel (0,24) af alle amerikanske husholdninger havde rindende vand, atten procent havde køleskab, tolv procent havde gas eller elektrisk lys, og tallene for alt dette er i dag 99 procent eller højere. Tilbage i 1900 havde kun fem procent af husholdningerne telefon, og ingen havde radio eller tv.

Gennemførelsesprocenten for gymnasier var kun ca. seks procent, og de fleste job var fysisk krævende og medførte høj invaliditetsfrekvens og dødelighed og selvfølgelig en høj grad af vedvarende stress. I midten af 1800-tallet ville en typisk arbejder yde mellem 2.800 og 3.300 timer om året, men nu ligger dette tættere på 1.400 til 2.000 timer om året, og i mange europæiske lande er udviklingen mod mere fritid endnu mere udtalt.⁴

Indtil for nylig var polio, tuberkulose og tyfus almindelige sygdomme, selv blandt de rige. I USA blev de tidligere præsidenter George Washington, James Monroe, Andrew Jackson, Abraham Lincoln, Ulysses S. Grant og James A. Garfield alle ramt af malaria i løbet af deres liv. Antibiotika og vacciner har kun eksisteret i en lille brøkdel af menneskets historie, og det er ikke tilfældigt, at de forekommer i den mest velstående periode, som menneskeheden endnu har set. Der er også en stærk og vedvarende relation mellem rigdom og børnedødelighed. Småbørn klarer sig bedst, når de fødes i mere velstående lande, og det skyldes, at rigdom sikrer de ressourcer, der skal bruges til at pleje dem.

Så sent som i slutningen af 1800-tallet var den forventede levetid i Vesteuropa ca. fyrre år, og fødevarer fyldte 50-75 procent i et typisk familiebudget. Den typiske ernæring i 1700-tallets Frankrig havde ca. samme energiindhold som i Rwanda i 1965, og det var dette år det mest underernærede land i verden. En af følgerne af denne mangel er, at de fleste mennesker simpelthen ikke har særlig meget energi til at leve.⁵

---

³ Jones og Klenow (2016).

⁴ Se Cowen (2018) angående disse tal og relaterede tal. Se Huberman og Minns (2007) angående arbejdstid.

⁵ Se Fogel (2004, s. 8, 9, 34, 70), herunder også for følgende afsnit.

Før i tiden havde de fleste mennesker hårdt fysisk arbejde, og alt ud over en minimal uddannelse var en luksus. Den økonomiske vækst har medført mere fritid. Ifølge økonomen Robert Fogel blev omkring fire femtedele af tiden til rådighed i 1880 f.eks. brugt på at arbejde, men i dag bruger amerikanere ca. 59 procent af deres tid til at gøre, hvad de vil, og det kan stige til 75 procent i 2040. Vesteuropa har gjort det endnu bedre mht. at skaffe mere fritid til sine borgere, og skatten på arbejdsindkomst er dér højere, hvilket hæmmer lysten til at arbejde. Hvis Vesteuropa i nogen grad er fattigere end USA, er den større mængde fritid en af årsagerne til denne forskel.

Den moderne verdens herligheder fremmer menneskers komfort og velvære. Man kan forestille sig en tidsrejsende fra 1700-tallet, der oplever Mark Zuckerbergs eller Bill Gates' liv. Denne tidsrejsende ville bl.a. blive vidne til tv, biler, køleskabe, fjernvarme, antibiotika, rigelig mad, skylletoiletter, mobiltelefoner, computere og internettet samt prisbillige flyrejser. Men de mest imponerende detaljer ved de superriges liv deles i dag af de fleste borgere i de rige lande. Min mobiltelefon er ligeså god som den, Bill Gates har. De film, jeg ser, er de samme som dem, Mark Zuckerberg kan opleve, og hvis hans køleskab er bedre end mit, er det kun i meget lille grad. Mit holder også maden kold. Selve tilstedeværelsen af en avanceret civilisation – produktet af den akkumulerede økonomiske vækst – er til uhyre stor gavn for almindelige borgere, herunder også deres muligheder for uddannelse og for at underholde sig selv eller vælge én livsbane frem for en anden.⁶

Hvis vi kigger ind i den lidt fjernere fremtid, bliver spørgsmålet om den økonomisk vækstrate endnu vigtigere. En økonomiske vækstrate på to procent sammenlignet med en rate på én procent gør f.eks. kun en lille forskel ved en tidshorisont på et enkelt år. Men efterhånden som tiden går, medfører den højere vækstrate en stor stigning for trivselen. Dette kan konkretiseres, hvis vi forestiller os den amerikanske historie, men antager, at landet havde haft en vækst på ét procentpoint mindre pr. år i tidsperioden fra 1870 til 1990. I dette tilfælde ville USA i 1990 ikke være rigere end Mexico i 1990.⁷

Det er også værd at gennemtænke sammenligninger med højere økonomiske vækstrater, som vi ofte ser i vækstøkonomier. Ved en vækstrate på ti procent pr. år, som det indtil for nylig har været almindeligt i Kina, fordobles realindkomsten pr. indbygger ca. én gang hvert syvende år, hvilket er et forbløffende udviklingstempo. Ved en meget lavere vækstrate på én procent vil en sådan forbedring tage omkring 69 år.

Robert E. Lucas, makroøkonom og nobelpristager i økonomi, bemærkede: "sådanne spørgsmåls konsekvenser for den menneskelige velfærd er overvældende: Når man først er begyndt at tænke over [eksponentiel vækst], er det svært at tænke på andet."⁸

---

⁶ Se også Steven Pinkers bog fra 2018 *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*.

⁷ Se Cowen (2004).

⁸ Se Lucas (1988, s.5).

Hvad med de fattige?

Den økonomiske vækst i de mere velstående lande er også en fordel for de meget fattige, selvom det sommetider sker med en betydelig forsinkelse. Ikke al økonomisk vækst smitter af, men historisk set vil den gennemsnitlige nederste kvintil i en økonomi få del i væksten.⁹ Dette kan ses ved at sammenligne den nederste kvintil i Vesteuropa med f.eks. Indien, Mexico eller Algeriet.

Teknologisk afsmitning er lettere at observere på kort sigt. Nye lægemidler og teknologier, der typisk kommer fra mere velstående lande, giver f.eks. fordele for hele verden, hvilket mest åbenbart er eksemplificeret ved spredningen af mobiltelefonen og nu smartphonen. Det samme gør sig gældende for lægemidler og behandlinger, selvom afsmitningsprocessen er langsom og ujævn. Afsmitning forekommer mest almindeligt via forskning og innovation. Hvis de førende 21 industrilande øger deres FoU med et halvt procentpoint af BNP, vil det amerikanske output vokse med 15 procent. Men det slutter ikke der. Output i Canada og Italien vil vokse med ca. 25 procent, og i gennemsnit vil industrilandes output stige med 17,5 procent. I mindre udviklede lande, altså ud fra en økonomisk synsvinkel, vil output i gennemsnit stige med ca. 10,6 procent.¹⁰

Selvom disse historiske processer har været et udtryk for uretfærdighed og mange års efterslæb, har den økonomiske vækst ikke desto mindre bragt velstand til de fattige og hævet deres status op gennem menneskets historie. De græske bystater og Romerriget drog fordel af den maritime handel i hele Middelhavet. Det gav mulighed for, at disse regioner kunne udbrede vækststimulerende institutioner i Europa, Nordafrika og Mellemøsten. Den handelsmæssige revolution i senmiddelalderen og renæssancen genåbnede mange af antikkens handelsruter, og menneskene begyndte at forlade den malthusiske fælde og de lave indkomster pr. indbygger på eksistensminimum. Vestens velstand var med til at muliggøre de østasiatiske økonomiers eksportmirakler. I dag søger de fleste fattige lande øget adgang til de mere velstående vestlige og asiatiske markeder, og de vil blomstre, hvis de kan opnå det.

På trods af de seneste stigninger i ulighed i individuelle lande er den globale ulighed faldet i løbet af de seneste tiår, især som følge af vækst i Kina og Indien og andre vækstøkonomier. Denne vækst er for en stor dels vedkommende drevet af tidligere vækst i Vesten og Østasien. Kina har f.eks. været optaget af en "indhentningsvækst" baseret på indførslen af vestlige teknologier og eksport til rigere lande. Kina er gået fra at være et ret fattigt land til at være et land i den "mellemste indkomstgruppe" med en anelig mellem- og overklasse. Selvom det er i strid med den seneste mediedækning, der kun fokuserer på sammenligninger af ulighed inden for nationer, har den seneste verdenshistorie været en tid med usædvanlig stor lighedsskabelse. Først og fremmest har de seneste tiår af menneskets historie været en fortælling om, hvordan den globale økonomiske vækst har hjulpet de fattige.

---

⁹ Se f.eks. Dollar og Kraay (2000).

¹⁰ Se Helpman (2004, s. 84).

Det sker, at udvidede perioder med vækst ikke medfører komplet eller retfærdig fordeling for de fattige eller lavere klasser, f.eks. i den tidligste fase af den britiske industrielle revolution sidst i 1700-tallet. Men selv på baggrund af disse overgangsproblemer var det bedre for Storbritannien at fortsætte den økonomiske vækst, da dette i sidste ende var drivkraften for den største forbedring af levestandard, som verden har set. Der kan sagtens på det tidspunkt have været bedre politikker, der ville have fordelt resultaterne af væksten mere bredt (f.eks. færre krige, reformer mod fattigdom og tidlige bestræbelser på fri handel). Men på baggrund af forfejlet politik var det bedre, at Storbritannien tilstræbte økonomisk vækst frem for at afvise idéen, selvom de væsentligste lønforbedringer for arbejderklassen ikke fandt sted før omkring 1840.

Sandheden er, at økonomisk vækst er den eneste permanente vej ud af elendigheden. Økonomisk vækst var den vestlige verdens middel til at undgå fattigdom omkring år 1000 e.Kr., eller hvordan en stor del af Østasien i år 5000 f.Kr. oplevede stor velstand, og det er dette, der i fremtiden vil forbedre vores levestandarder. På samme måde som nutiden synes bemærkelsesværdig ud fra fortidens perspektiv, vil fremtiden, forudsat den økonomiske vækst fortsætter, tilbyde sammenlignelige gevinster, der sikkert vil omfatte en forbedring af den forventede levetid, kure til invaliderende sygdomme og kognitive forbedringer. Milliarder af mennesker får bedre og længere liv. Mange træk ved det moderne liv vil måske en dag virke bagvendt, hvis vi nu ser på det store antal kvinder, der døde under fødsel som følge af den manglende rette pleje.

Jeg har selv beskrevet "den store stagnation" som en opbremsning i væksten, der med start omkring 1973 overtog den vestlige verden, da væksten i produktiviteten begyndte at gå i stå. Det er dog et tegn på manglende forestillingsevne, hvis man tror, at menneskets fremskridt er ved at ebbe ud. En mere sandsynlig antagelse er, at fremskridt ikke er jævnt fordelt. Vi har på det seneste oplevet en langsom periode, men forskellige nye udviklinger bryder frem, og vi bør gøre vores bedste for at fremme dem. Om vi kan lide det eller ej, kommer økonomisk vækst og teknologiske fremskridt ikke altid i et stabilt tempo.

Vi kan spekulere over, om det bedste ville være at eksistere på et meget beskedent befolknings- og økonominiveau i meget lang tid, så at sige at "leve i harmoni med naturen". Tænk på nogle af de mere ekstreme segmenter af nogle af Europas grønne partier. Men fattigere samfund fra fortiden er gentagne gange kollapsede pga. blandt andet militær svaghed, miljøkatastrofer, hungersnød, tyranni og naturkatastrofer.

Glem ikke, at den rige tyran vil erobre eller i det mindste forstyrre den ædle vildmand. Selvom den ædle vildmands liv i princippet var bedst, vil intet samfund, der følger denne vej, på lang sigt kunne bevare sin autonomi. På baggrund af menneskets udvikling vil der altid være nogen, der har tanks og atomvåben, uanset om vi kan lide det eller ej. Det er vigtigt, at de mere gavmilde samfund både er rigere og mere teknologisk udviklede, og så ser vi igen relevansen af bæredygtig økonomisk vækst. Selvom ikke alle disse mere velstående samfund investerer i at have et avanceret militær, må *nogle* af dem gøre det og bevare den teknologiske føring i forhold til mulige fjender.

Desuden lader det til, at den primitive krigsførelse har været mindst lige så hyppig, blodig og tilfældig mht. vold som moderne krigsførelse.¹¹ Fortidens samfund var hverken idylliske eller fredelige. Så en tilbagevendende til fortiden eller et forsøg på at begrænse den økonomiske vækst vil hverken garantere fred eller fremtidig komfort for vores civilisation.

Gør den økonomiske vækst os gladere?

Noget af den seneste forskning tyder på, at velstand fremmer lykke, og det gør sig gældende for mange forskellige mennesker, herunder de relativt rige, der allerede får opfyldt deres grundlæggende behov. Økonomerne Betsey Stevenson og Justin Wolfers har f.eks. i deres til dato mest omfattende undersøgelse af forbindelsen mellem indkomst og lykke fundet, at forholdet mellem målt trivsel og indkomst i store træk er lineær-log, og det indebærer, at indkomst fremmer lykke, selv ved højere indtjeningsniveauer. Den omfattende undersøgelse af den nobelprisvindende økonom Angus Deaton har givet lignende resultater, nemlig at ekstra indkomst medfører ekstra lykke, selv under relativt velstående forhold.¹²

I et ældre litteraturkorpus tyder det på, at yderligere rigdom ikke gør borgerne i velstående lande lykkeligere, i det mindste ikke over et vist velstandsniveau. Den centrale dokumentation stammer her fra spørgeskemaer, der spørger deltagerne om, hvor lykkelige de er. Når et land har en indkomst pr. indbygger på omkring DKK 60.000 om året eller mere, virker den samlede forbindelse mellem indkomst og lykke til at være svag for mange iagttagere. Nogle kommentatorer har argumenteret for, at kurven flader ud ved ca. halvdelen af den nuværende amerikanske indkomst pr. indbygger. Disse resultater har ifølge mange sået tvivl om, hvorvidt økonomisk vækst rent faktisk gør mennesker lykkeligere.¹³

På trods af denne dokumentation synes velstand og lykke alligevel i bredere forstand at følges ad og igen betinget af en passende avanceret forståelse af velstand. Konstateringen af en næsten flad kurve for forbindelsen mellem lykke og velstand afspejler mere om sprog end om lykke. Hvis du f.eks. spørger en person i Kenya om, hvor lykkelig vedkommende er for sin velstand, vil du få et udsagn om en ret høj grad af tilfredshed, der ikke er så forskellig fra graden i de mere velstående lande og faktisk højere end den udtrykte grad af tilfredshed i USA. Den korrekte konklusion er ikke, at kenyanske hospitaler har skjulte dyder, eller at malaria er fraværende i Kenya, men nærmere at kenyanere har kalibreret deres sprogbrug, så den afspejler det, der med rimelighed kan forventes ud fra deres daglige erfaringer. På lignende måde vil mennesker i mindre lykkelige situationer eller mindre lykkelige samfund ofte knytte mindre ambitiøs mening til påstanden om, at de er lykkelige. Dokumentation baseret på spørgeskemaer vil derfor undervurdere lykken hos mennesker i mere velstående lande og således også undervurdere forskellen i lykke mellem rigere og fattigere lande.¹⁴

---

¹¹ Se Keeley (1996) og LeBlanc (2003) angående brutaliteten af den primitive krigsførelse.

¹² Se f.eks. Stevenson og Wolfers (2008, 2013), Sacks, Stevenson og Wolfers (2010) og Deaton (2007).

¹³ Se f.eks. Helliwell 2002, s. 28, angående udjævningen af kurven. Se Frey og Stutzer 2002, s. 76-77, angående USA.

¹⁴ Se Deaton (2007).

På lignende måde udvikler de rige højere standarder i deres udsagn, når de er "lykkelige" eller "meget lykkelige". Hvis du er en millionær, der lever ved siden af en milliardær, kan der være mindre sandsynlighed for, at du giver udtryk for at være ovenud velstående, selvom din hverdag er temmelig behagelig. Selvom du ikke kan frembringe en fuldstændig entusiastisk beretning, betyder det ikke, at du bruger al din tid på at misunde milliardæren eller lider som følge af din noget lavere relative status. Du kan stadig spille herre over masser af mennesker, hvis det er det, du ønsker. Det betyder, at selv et konstant niveau af udtrykt lykke indebærer en stigende ægte lykke over tid, fordi ordet "lykke" får mere ambitiøse meninger, efterhånden som samfundet akkumulerer mere rigdom og rigere erfaringer.

Eller formuleret på en anden måde: Det er bedre at være misundelig på naboens bil end på hans hestevogn. Misundelse over hans overlydsfly eller Mars-raket ville være endnu bedre.

I gennemsnit vil rigere mennesker i et land desuden utvetydigt give udtryk for højere niveauer af lykke, end fattigere mennesker vil.¹⁵ For på trods af al den snak om, hvordan nogle undersøgelser af lykke fremlægger et revisionistisk syn på materiel velstand, er der ikke blevet stillet spørgsmålstejn ved dette resultat, og det påviser ret tydeligt, at velstand i det mindste i gennemsnit medfører mere lykke. I en vis grad kan de riges større udtrykte lykke afspejle en nulsums-virkning for den relative status, nemlig at de rigere mennesker har en bedre følelse, men at det, de ejer, giver de fattige en dårligere følelse. Ikke desto mindre er det usandsynligt, at alle gevinsterne ved velstand eller blot de fleste gevinster opløses i et spil med nulsums-status. Rigere liv er på mange måder lettere og mere lykkelige i absolut forstand, som det er gennemgået herover.

Ud over alle disse betragtninger er lykke ikke en enkelt, simpel variabel, der kan måles entydigt. Nogle personer kan søge midlertidige stimuleringer, mens andre ønsker en følelse af opfyldelse ved slutningen af deres liv, og andre igen vil søge at maksimere kvaliteten af en typisk dag. Nogle vil søge lykke ved at udkonkurrere deres ligesindede for at få status, mens andre vil søge indad for at opnå eftertænksomhedens glæde. Højest sandsynligt søger vi en blanding af disse mål, men med varierende fokus og vægt. Mere velstående samfund tilbyder flere muligheder og frihed til at forfølge de foretrukne idéer om lykke, selvom dette privilegium ikke altid viser sig i måling med et enkelt aggregeret tal. En rigere økonomi vil tilbyde større muligheder for at strukturere valg af arbejde ift. venner, spænding ift. langsigtet tilfredsstillelse, glæde med børn ift. et liv med teater og rejser osv.

En rigere økonomi giver os også mere "flygtige" oplevelser af lykke. En person vil kalde sig mere lykkelig, hvis vedkommende for nylig har fundet en tyver, eller hvis det foretrukne fodboldhold har vundet en vigtig kamp. Disse kilder til lykke vil sandsynligvis være hyppigere og mere vedholdende i det rigere samfund. En forskelligartet kommerciel økonomi tilbyder flere kilder til midlertidige stimuleringer og flere kortsigtede begunstigelser af skæbnen. Dette betyder flere nye gadgets, flere sjove videoer og flere spændende oplevelser med sjove og interessante nye mennesker. Det lyder en smule overfladisk, og det er det bestemt også, men det er også endnu en grund til, at økonomisk vækst vil fremme lykke i sine mere komplekse og mangfoldige former.¹⁶

---

¹⁵ Se f.eks. Diener (1984) blandt mange andre kilder.

¹⁶ Se Schwartz og Strack (1999) angående nogle af disse dilemmaer, og Levinson (2013) har nogle interessante observationer om den rolle, som "projektion" (under formodning af forlænget permanens af de aktuelle begivenheder) kan spille ved disse evalueringer.

Lykkelitteraturen kan højst vise, at mange bestemte ændringer i de individuelle forhold er irrelevante for vores velvære som følge af tilvænnings- og forventningseffekter. Denne konklusion vil dog ikke udelukke de vigtigste fordele ved økonomisk vækst. Selvom mange "små" ændringer i indkomst nærmest er irrelevante for lykke, kan tilstrækkeligt store ændringer i livsomstændigheder stadig fremme eller være til skade for vores velfærd.

Hvordan store ændringer har betydning eksemplificeres ved, at de fleste livskatastrofer skaber stor elendighed. Meget syge personer har mindre autonomi, oplever mere smerte og er udsat for stress, når de skal håndtere deres situation. Hvis et barn eller nært familiemedlem dør, er det til reel skade for de fleste menneskers lykke, og denne type effekt kan vare i mange år. Tortur, ekstrem stress, voldtægt og alvorlig fysisk smerte skaber også depression, traume og vedvarende ulykkelighed. Personer, der har været igennem krige, revolutioner og sammenbrud af samfundsorden oplever meget ofte gentagne flashback, mareridt, irritation, depression, alkoholisme, belastede forhold og manglende evne til at koncentrere sig. Uanset hvor psykisk belastede vores moderne, rige samfund synes at være, forværrer fattigdom normalt disse problemer.¹⁷

Så i den grad et fattigere samfund medfører en løbende forværring af forholdene for mange personer, vil den dertil knyttede menneskelige lidelse være større, og dette repræsenterer bestemt et reelt tab af menneskelig velvære. Her medfører løbende og bæredygtig økonomisk vækst igen væsentlige goder.

Ekstra rigdom virker også som en afskærmning mod meget ubehagelige hændelser, hvis ikke andet så mod senere nedgang i velstand, og dette er selvfølgelig blevet tydeliggjort med den seneste tids pandemi. Dette er også en væsentlig årsag til, at familier sparer op, når de har tilstrækkelig indkomst. På nationalt plan var det for femten eller tyve år siden almindeligt at høre påstanden om, at når et land opnår den grad af materiel velstand, der findes i Grækenland, ville lykkefølelsen ikke længere stige nævneværdigt, og dette var mere eller mindre det punkt, hvor lykkekurven fladede ud. Men siden den græske økonomiske krise startede i 2011, er der ikke mange, som anvender det græske eksempel som argumentation for den flade kurve i forholdet mellem lykke og indkomst. Landet mistede næsten en fjerdedel af sit økonomiske output i løbet af krisen, arbejdsløsheden løb op over tyve procent, der var uro i gaderne, der blev valgt nynazister til den lovgivende forsamling, og til tider var vigtige lægemidler ikke tilgængelige. En vis økonomisk polstring før krisen ville have hjulpet landet en hel del og ville måske helt have forhindret problemerne ved at lette tilbagebetaling af gæld.

---

¹⁷ Angående sammenkædningen af katastrofer og ulykkelighed se Dyregrov (1990), Lehman et.al. (1987), Weiss (1987), Frederick og Loewenstein (1999), Lehman, Wortman og Williams (1987), Archer (2001) og Wortman et.al. (1992). Nogle kommentatorer har tvivlet på, hvorvidt selv ekstreme katastrofer gør mennesker mindre velstående. At blive udsat for et alvorligt fysisk handicap kan f.eks. få mennesker til at ændre deres forventninger til, hvordan deres liv kan blive. Noget af eller hele det oprindelige niveau af lykke kan genskabes ved at sænke ens stræben, og derfor kan tabet af lykke gøres mindre hårdt. Ikke desto mindre udtrykker ofre for katastrofer stadig lavere niveauer af lykke end sammenlignelige sunde personer, og mange af disse ofre har været igennem mange års lidelser. Se Brickman, Coates og Janoff-Bulman (1978), Bulman og Wortman (1977), Kessler, Price og Wortman (1985) og Wortman og Silver (1987).

Konklusionen er: En økonomi i vækst vil på et tidspunkt medføre en meget højere grad af vedvarende menneskelig velvære.

Selvom du ikke anser materiel velstand som afgørende for menneskelig velvære, medfører økonomisk vækst mange andre værdier såsom bedre adgang til kunst og uddannelse. Økonomisk vækst giver også menneskene større autonomi og mindsker sandsynligheden for, at deres skæbne afgøres af den tid og det sted, hvor de blev født. Det er stadig en kendsgerning, at mange personer fødes fattige eller fødes ind i familier, der ikke anerkender værdien af formel uddannelse, eller de fødes langt væk fra byer. Spørg blot dig selv: Har der nogensinde været en tid, hvor så mange personer havde så mange muligheder for at blive førende forskere i verdensklasse? I dag har menneskene større muligheder for at skabe deres egen fremtid, for at vælge deres venner, for at kommunikere med verden omkring (alene som følge af internettet) og for at kunne kombinere forskellige kulturområder, når de udvikler deres egne personlige historier. Benjamin M. Friedman viser i sin fortrinlige The Moral Consequences of Economic Growth, netop hvor mange af den moderne verdens goder der er afhængige af højere og i sandhed stigende grader af velstand.¹⁸

---

¹⁸ Se Friedman (2006). Se Cowen (1998) angående sammenhængen mellem kunst og økonomisk vækst. Se Oulton (2012), hvor der findes en aktuell begrundelse for maksimering af BNP. Se Moller (2011) angående et aktuelt filosofisk forsvar for den økonomiske væksts vigtighed baseret på pluralistiske betragtninger.

Afsluttende bemærkninger og et kig ud i fremtiden

Jeg ønsker at fremhæve to vigtige spørgsmål, nemlig:

1. Hvad kan vi gøre for at øge hastigheden af den økonomiske vækst?
2. Hvad kan vi gøre for at stabilisere vores civilisation?

Politikken bør fokusere på at finde de bedste midler til at opnå disse mål frem for at anfægte deres vigtighed og igen inden for rammerne af en overholdelse af de grundlæggende menneskerettigheder.

Vi tager ofte økonomisk vækst og fremgang for givet. Men hvis vi ser tilbage på f.eks. 1800-tallet, kan vi se, at nogle lande såsom Kina og Indien ikke har kunnet opretholde deres tilstand. I stedet oplevede deres økonomier faktisk en tilbagegang i længere tidsperioder. De var uheldige, fulgte en dårlig politik, og de led også under eksterne ledere, der ikke var tilstrækkeligt interesserede i at investere i offentlige goder på lokalt plan. Uanset hvad omstændighederne måtte være, oplever samfund hele tiden tilbagegang ud fra et økonomisk synspunkt, hvis vi følger verdens historie. De fleste af os i den vestlige verden er så heldige, at vi lever i en særlig fremgangsrig og stabil tid. Vi bør dog ikke blot antage, at disse gunstige forhold vil fortsætte i fremtiden. Vi skal derimod arbejde hårdt for at opretholde dem.

Hvis du bliver spurgt, hvad vi skal kæmpe for, bør større økonomisk vækst og mere stabil økonomisk vækst være helt øverst på denne liste.

Referencer

- Archer, John. 2001. "Grief from an evolutionary perspective." In Margaret S. Stroebe, Robert O. Hansson og Wolfgang Stroebe (red.) *Handbook of bereavement research: Consequences, Coping, and Care* (263-283). Washington, DC: American Psychological Association.
- Becker, Gary S., Tomas J. Philipson og Rodrigo R. Soares, 2005. "The Quantity and Quality of Life and the Evolution of World Inequality", *American Economic Review*, marts, 95, 1, 277-291.
- Brickman, Philip, Dan Coates og Ronnie Janoff-Bulman. 1978. "Lottery winners and accident victims: Is happiness relative?" *Journal of Personality and Social Psychology* 36(8): 917-927.
- Bulman, Ronnie J. og Camille B. Wortman. 1977. "Attributions of blame and coping in the "real world": Severe accident victims react to their lot." *Journal of Personality and Social Psychology* 35(5): 351-363.
- Cowen, Tyler. *In Praise of Commercial Culture*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.
- Cowen, Tyler, *Stubborn Attachments: A Vision for a Society of Free, Prosperous, and Responsible Individuals*, San Francisco: Stripe Press, 2018.
- Deaton, Angus, 2007. "Income, Aging, Health and Wellbeing Around the World: Evidence from the Gallup World Poll", NBER-arbejdsdokument nr. 13317.
- Dieter, Ed. 1984. "Subjective Well-Being." *Psychological Bulletin* 95: 542-575.
- Dollar, David og Kraay, Aart. 2000. "Growth is Good for the Poor", arbejdsdokument fra Verdensbanken.
- Dryregov, Atle. 1990. "Crisis intervention following the loss of an infant child." *Bereavement Care* 9: 32-36.
- Fogel, Robert William. 2004. *The Escape from Hunger and Premature Death, 1700-2100*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frederick, Shane og George Loewenstein. 1999. "Hedonic Adaptation." In Daniel Kahneman, Ed Diener og Norbert Schwarz (red.) *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology* (302-329). New York: Russell Sage Foundation.
- Frey, Bruno S. og Alois Stutzer 2002. *Happiness and Economics*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Friedman, Benjamin M. 2006. *The Moral Consequences of Economic Growth*. New York: Vintage.
- Helliwell, John F. 2002. "How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-Being." NBER-arbejdsdokument nr. 9065.
- Helpman, Elhanan. 2004. *The Mystery of Economic Growth*. Cambridge, MA: The President and Fellows of Harvard College.
- Huberman, Michael og Chris Minns. 2007. "The times they are not changin': Days and hours of work in Old and New Worlds, 1870-2000." *Explorations in Economic History*, 44, 538-567.
- Jones, Charles I. og Klenow, Peter J. 2016, "Beyond GDP?: Welfare across Countries and Time", *American Economic Review*, 106(9): 2426-2457.

- Keeley, Lawrence H. 1996. *War Before Civilization: The Myth of the Peaceful Savage*. New York: Oxford University Press.
- Kessler, Ronald C., Richard H. Price og Camille B. Wortman. 1985. "Social Factors in Psychopathology: Stress, Social Support, and Coping Processes." *Annual Review of Psychology* 36: 531-572.
- LeBlanc, Steven A. 2003. *Constant Battles: The Myth of the Peaceful, Noble Savage*. New York: Macmillan.
- Lehman, Darrin R., Camille B. Wortman og Alan F. Williams. 1987. "Long-term effects of losing a spouse or child in a motor vehicle crash." *Journal of Personality and Social Psychology* 52(1): 218-231.
- Levinson, Arik. 2013. "Happiness, Behavioral Economics, and Public Policy", NBER-arbejdsdokument nr. 19329.
- Lucas, Robert E. 1988. "On the Mechanics of Economic Development." *Journal of Monetary Economics*, 22: 3-42.
- Oswald, Andrew J. 1997. "Happiness and Economic Performance." *The Economic Journal* 107(445): 1815-1831.
- Oulton, Nicholas. 2012. "Hooray for GDP!", upubliceret manuskript, London School of Economics.
- Pinker, Steven. 2018. *Enlightenment Now: The Case for Reason, Science, Humanism, and Progress*. New York: Viking Press.
- Sacks, Daniel W., Stevenson, Betsey og Wolfers, Justin. 2010. "Subjective Well-Being, Income, Economic Development, and Growth", National Bureau of Economic Research, arbejdsdokument nr. 16441.
- Schwarz, Norbert og Fritz Strack. 1999. "Reports of Subjective Well-Being: Judgmental Processes and their Methodological Implications." In Daniel Kahneman, Ed Diener og Norbert Schwarz (red.), *Well-Being: The Foundations of Hedonic Psychology* (61-84). New York: Russell Sage Foundation.
- Stevenson, Betsey og Wolfers, Justin. 2008. "Economic Growth and Subjective Well-Being: Reassessing the Easterlin Paradox", *Brookings Papers on Economic Activity*, Spring, 1-102.
- Stevenson, Betsey og Wolfers, Justin. 2013. "Subjective Well-Being and Income?: Is There Any Evidence of Satiation?", NBER-arbejdsdokument nr. 18992.
- Weiss, Ron. 1987. "Wrongful Birth and Wrongful Life: In Search of A Logical Consistency." *Annual Survey of American Law* 2: 507-522.
- Wortman, Camille B. og Roxane Cohen Silver. 1987. "Coping with irrevocable loss." In Gary Vandenberg og Brenda Bryant (red.) *Cataclysms, crises, and catastrophes: Psychology in Action* (185-235). Washington, DC: American Psychological Association.
- Wortman, Camille B., Collette Sheedy, Vicki Gluhoski og Ron Kessler. 1992. "Stress, coping, and health: Conceptual issues and directions for future research." In Howard S. Friedman (red.) *Hostility, Coping og Health* (227-256). Washington, DC: American Psychological Association.